

Kulturutskottet

Redogörelse om förändringarna i den säkerhetspolitiska miljön

Till utrikesutskottet

INLEDNING

Remiss

Redogörelse om förändringarna i den säkerhetspolitiska miljön (SRR 1/2022 rd): Ärendet har remitterats till kulturutskottet för utlåtande till utrikesutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- enhetschef Salla Sammalin, utrikesministeriet
- regeringsråd Juho-Antti Jantunen, undervisnings- och kulturministeriet
- vice direktör för nätverket för hybridpåverkan Janne Jokinen, Europeiska kompetenscentret för motverkande av hybridhot
- biträdande direktör Leo Pekkala, Nationella audiovisuella institutet
- enhetschef, undervisningsråd Laura Francke, Utbildningsstyrelsen
- direktör Johanna Erkkilä, Cybersäkerhetscentret
- specialsakkunnig Ari Korhonen, Finlands Kommunförbund
- direktör Marjo Hannukkala, MIELI Psykisk Hälsa Finland rf
- utbildningspolitisk chef Jaakko Salo, Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ rf
- chef för påverkansarbete Katja Asikainen, Ungdomssektorns takorganisation i Finland Allians rf
- ordförande Sari Kokko, Handikappforum rf
- psykolog, utbildarpsykoterapeut (traumapsykoterapi) Soili Poijula.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Barnombudsmannens byrå
- Rundradion
- Rådet för yrkeshögskolornas rektorer Arene rf
- Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry
- Kultur- och konstområdets centralorganisation KULTA rf
- Sällskapet för Medieföstran rf
- Ungdomsforskningssällskapet rf
- Rädda Barnen rf
- Selkokeskus

Utlåtande KuUU 11/2022 rd

- Bildningsarbetsgivarna rf
- Finlands universitetsrektorers råd UNIFI rf
- Beväringförbundet rf.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Omvärldsförändringar

I statsrådets redogörelse granskas förändringarna i Finlands omvärld och säkerhet och hur det förändrade säkerhetsläget påverkar ekonomin, resiliensen, försörjningsberedskapen, den inre säkerheten, cybersäkerheten, hybridpåverkan och den kritiska infrastrukturen.

I redogörelsen konstateras det att Ryssland sannolikt kommer att utvidga sina cyber- och informationsoperationer från Ukraina till väst. Syftet med hybridhoten är att försvaga eller omöjliggöra funktionsförmågan hos det samhälle som är föremål för åtgärderna, viljan till självständigt beslutsfattande samt upprätthållandet av en riktig lägesbild. Påverkan kan riktas inte bara till beslutsfattare utan också till hela samhället, från enskilda medborgare till sammanslutningar och företag.

Kulturutskottet har behandlat redogörelsen enligt sitt ansvarsområde. Aktörerna inom utskottets ansvarsområde är centrala när det gäller att stärka och bevara den mentala kriställigheten hos den befolkning som bor i Finland och även hos personer som anländer från Ukraina. Småbarnspedagogiken, utbildnings-, kultur-, idrotts- och bibliotekstjänsterna samt ungdomsarbetet och fritidsaktiviteterna bygger upp en trygg vardag och ett samhälleligt förtroende.

Kompetens är centralt för att bygga och upprätthålla säkerheten

Allmänt. I den förändrade säkerhetspolitiska omvärlden framhävs betydelsen av tillräcklig kompetens både med tanke på säkerhets- och beredskapsfärdigheterna och med tanke på den kompetens som behövs för att avvärja hot mot säkerheten. Dessa kunskaper och färdigheter behövs i stor utsträckning i vårt samhälle, och stärkandet av dem bör inte begränsas till säkerhetsmyndigheterna och centralförvaltningen. Utskottet betonar att upprätthållandet och stärkandet av kompetensen förutsätter långsiktigt arbete och tillräckliga resurser.

Utgångspunkterna för det finländska samhället att tåla till exempel hybridpåverkan är synnerligen goda. Medborgarnas höga utbildningsnivå ger goda förutsättningar till exempel för att stärka mediekompetensen. Utskottet anser att kunskap om upprätthållande av säkerheten och avvärjande av hot mot den samt exempelvis beredskap för hybridpåverkan behövs oberoende av framtida säkerhetspolitiska lösningar.

Enligt ett sakkunnigyttrande har satsningarna på utveckling av cyberkompetensen varit bristfälliga i Finland trots förändringarna i cybermiljön. Beredskapen inför hot mot informations- och cybersäkerheten bör skötas på olika aktörsnivåer inom fostran och utbildning, inklusive läroanstalter och deras informationssystem. Metoderna för informationspåverkan blir allt mer överty-

Utlåtande KuUU 11/2022 rd

gande bland annat i takt med att artificiell intelligens utvecklas, vilket ökar mottagligheten för försök till påverkan i samhället.

Utskottet betonar att tillräcklig kompetens på hög nivå, bland annat i fråga om kryptologi och algoritmer, och självförsörjning i fråga om kompetens bör säkerställas med beaktande av båda nationalspråken. Man bör sörja för ett så omfattande nationellt, nordiskt och bredare internationellt forskningssamarbete som möjligt.

Utskottet fäster uppmärksamhet vid att lärare, chefer inom fostran och utbildning samt fungerande ledningssystem har en nyckelroll när det gäller att öka trygghetskänslan, vilket bör stödjas genom att kompetensen hos personalen inom branschen utvecklas. Bestående lösningar bör också hittas på problemen med invandrarnas utbildning, såsom kvaliteten på och omfattningen av den förberedande undervisningen samt undervisningen i finska eller svenska som andraspråk, undervisningen i det egna modersmålet, utbildningen av lärare med olika språk- och kulturbakgrund och kvaliteten på integrationsutbildningen.

Utbildningsstyrelsen inledde i våras ett pilotprojekt för demokrati- och människorättsfostran. Det är viktigare än någonsin att så många skolor som möjligt tar vara på möjligheten att utnyttja de möjligheter som projektet erbjuder för att utveckla utbildningen i demokrati och mänskliga rättigheter.

Beredskapsfärdigheter och säkerhetsfärdigheter. Kunskaper och färdigheter i säkerhetsfrågor kan läras ut i enlighet med grunderna för läroplanen till exempel som en del av den grundläggande utbildningens och gymnasiets mål för mångsidig kompetens och även målen för vissa läroämnen. Samma mål lämpar sig också för behandling av akuta exceptionella situationer som en del av undervisningen. För att den aktuella krigssituationen ska kunna behandlas i undervisningen på olika stadier inom fostran och utbildning har ett utmärkt stödmaterial sammanställts på Utbildningsstyrelsens webbplats.

Utskottet betonar att det inom småbarnspedagogiken och utbildningen ska finnas klara anvisningar och tillvägagångssätt både för att lära ut färdigheter i beredskap och säkerhet och för att hantera enskilda krissituationer. Det är viktigt att man vid förnyandet av grunderna för läroplaner och examina inom yrkesutbildningen bedömer behovet av att förtydliga undervisningen i färdigheter för beredskap och trygghet, inklusive akuta krissituationer, på olika nivåer inom fostran och utbildning i enlighet med elevernas ålders- och utvecklingsnivå.

Medieläskunnighet. Medieläskunnighet består förutom av förståelse som hänför sig till medierna även av färdigheter i användning, tolkning, arbete och produktion av medierna samt av interaktionskompetens i mediemiljöer. I Finland har mediefostran länge genomförts som en del av fostran och undervisning. Dessutom har de allmänna biblioteken en lagstadgad uppgift att främja mångsidig läskunnighet.

Kulturutskottet betonar med hänvisning till sina tidigare utlåtanden (KuUU 18/2021 rd och KuUU 10/2020 rd) vikten av att stärka mediekompetensen och dess betydelse som medborgar-kompetens för alla. Medieläskunnighet är ett centralt sätt att stärka säkerheten i samhället och en

Utlåtande KuUU 11/2022 rd

fungerande demokrati. Främjande av medieläskunnighet som sträcker sig till alla medborgare skapar en grund för hela samhällets kriställighet.

Utskottet anser att man i en föränderlig säkerhets-, medie- och teknikmiljö måste se till att människorna har lika möjligheter att utveckla sin egen medieläskunnighet. Målen och åtgärderna för medieförstran och färdigheter i att läsa av informationsmiljön bör gälla medborgare i alla åldrar.

I internationella jämförelser ser den finländska medieförstran ut att vara heltäckande, men den medieförstran som uttryckligen riktar sig till vuxna är dock liten. En utmaning är exempelvis att det finns stora skillnader mellan vuxna när det gäller ålder, livssituation och vana och färdighet i fråga om att använda medier. Olika behov finns också hos olika befolkningsgrupper, såsom personer med funktionsnedsättning samt personer som hör till språkliga och kulturella minoriteter. Hittills har det inte funnits motsvarande finansieringskällor för medieförstran för vuxna som för verksamhet som riktar sig till barn och unga.

Utskottet betonar att vuxnas mediekompetens bör utvecklas målinriktat, till exempel med stöd av nationella riktlinjer, och med utnyttjande av evidensbaserad kunskap. För att detta ska lyckas måste man trygga tillräckliga ekonomiska resurser för dem som arbetar med att utveckla mediekompetensen. Det är också viktigt att se till att medieförstran finns tillgänglig på lika villkor på olika håll i Finland. Utskottet vill i synnerhet poängtera Rundradions ställning och uppgifter. Organisationer som arbetar med vuxna, såsom aktörer inom det fria bildningsarbetet, bibliotek, minnesorganisationer och frivilligorganisationer, bör uppmuntras till ömsesidigt informationsutbyte och samarbete för att stärka kunskandet i medieförstran.

Bildningstjänsterna stärker den psykiska och fysiska uthålligheten

Rysslands angrepp mot Ukraina och förändringarna i säkerhetsmiljön påverkar befolkningens mentala kriställighet. Covidpandemin, som pågått i cirka två år, har bidragit till att påverka förmågan att hantera nya psykiskt belastande situationer hos åtminstone en del av vår befolkning. Effekterna av den utdragna coronatiden syns som ett inlärnings- och välfärdsunderskott inom småbarnspedagogik och utbildning.

Samhällets kriställighet kan stärkas på många olika sätt. Utskottet anser att bildning i vid bemärkelse har en central roll när det gäller att stärka både enskilda medborgares och samhällets resiliens. Vårt utbildningssystem skapar en god grund för utvecklingen av både samhällelig och individuell kriställighet.

Utskottet betonar att undervisningsväsendets betydande möjligheter att upprätthålla den mentala kriställigheten och utveckla kompetensen i psykisk hälsa bör utnyttjas så bra som möjligt. När största delen av samhället har kompetens i psykisk hälsa skyddar det också dem som har potentiella riskfaktorer i sitt liv.

Mentalvårdstjänsterna är för närvarande belastade. Med tanke på kriställigheten är det viktigt att vi snabbt löser den svaga tillgången till mentalvårdstjänster på basnivå och problemen med vården av allvarligt sjuka och den svaga fördelningen av resurser för tjänsterna.

Utlåtande KuUU 11/2022 rd

Utskottet anser att kulturens och bibliotekens roll för människornas psykiska kriställighet är viktig, vilket också påpekas i redogörelsen. Detta visar för sin del betydelsen av att värna om vårt kulturella kapital. Aktörerna inom kultursektorn har också utsatts för exceptionell prövning på grund av coronan. Verksamhetsmöjligheterna för kultur och konst samt för motion och idrott bör tillgodoses med tillräckligt verkningsfulla medel, vilket för sin del tryggar den mentala försörjningsberedskapen.

Med tanke på den inre säkerheten och den mentala kriställigheten är det också nödvändigt att fästa uppmärksamhet vid förmågan att upprätthålla goda relationer mellan befolkningsgrupperna och förhindra att relationerna mellan befolkningsgrupperna tillspetsas. Frivilligverksamheten har en central betydelse när det gäller att stödja den mentala hållbarheten i krissituationer.

Utskottet betonar att beväringarnas och reservisternas fysiska kondition också har en betydande inverkan på den militära kapaciteten. Det krävs satsningar på mångsidig fysisk fostran, möjligheter att röra sig och tillräcklig fysisk aktivitet i synnerhet inom småbarnspedagogiken, inom den grundläggande utbildningen och på andra stadiet. God fysisk kondition är viktig för alla medborgare med tanke på kriställigheten.

För att skapa och hantera säkerheten behövs sektorsövergripande samarbete

Beredskapen förverkligas enligt redogörelsen i enlighet med verksamhetsprincipen för övergripande säkerhet. Principen innebär att samhällets vitala funktioner tryggas i samarbete mellan myndigheter, näringsliv, organisationer och medborgare. I redogörelsen identifieras också andra än statliga aktörers betydelse i samarbetet för att stärka säkerheten samt kriställigheten hos olika organisationer, såsom kommuner, och hos medborgare som en del av den nationella försvarsförmågan.

I redogörelsen har man, till exempel som en del av stärkandet av kriställigheten, lyft fram betydelsen av varje förvaltningsområdes eget ansvar och även av samarbete över förvaltningsgränserna. Samarbete bör också bedrivas inom förvaltningsområdena mellan olika aktörer. Enligt ett sakkunnigttrande har exempelvis universiteten på eget initiativ tillsatt en gemensam riskbedömningsarbetsgrupp för att stödja universitetens planering, beredskap och riskhantering i syfte att identifiera återverkningarna av Rysslands väpnade attack mot Ukraina och de kortsiktiga och långsiktiga risker som återverkningarna medför.

Utskottet anser att de olika branschernas egen förmåga att förutse och hantera hybridpåverkan bör stärkas på nationell nivå. För att utveckla prestationsförmågan i fråga om detta behövs samarbete, gemensam observation och hotbedömning, ett fungerande system för lägesbild och informationsutbyte samt tväradministrativ beredskap och gemensamma övningar.

De ekonomiska resurserna

I ett sakkunnigttrande framförs att de ekonomiska konsekvenserna av Rysslands pågående anfallskrig syns i kommunerna i form av stigande priser, långsammare investeringar, ökad servicebelastning och eventuellt i ett senare skede även i form av försämrade skatteintäkter. Utskottet anser det nödvändigt att bereda sig på ett eventuellt långvarigt behov av tilläggsresurser, vilket ock-

Utlåtande KuUU 11/2022 rd

så behövs för att ordna utbildnings- och pedagogiktjänster för de som anländer från Ukraina. Kommunerna och välfärdsområdena är skyldiga att förbereda sig och fortsätta sin verksamhet under alla förhållanden, vilket också förutsätter tillräcklig beredskap för störningssituationer. Det är nödvändigt att säkerställa tillräckliga resurser inom fostran och utbildning för att upprätthålla och förbättra kristålligheten.

Information och kommunikation

De synpunkter som framförs i redogörelsen (s. 30 och 36) om öppen myndighetskommunikation, fria medier och produktion av tillförlitlig information är viktiga och värda att understöda. Utskottet anser att tillförlitliga medietjänster och tillgång till inhemskt innehåll intar en viktig roll med tanke på stabiliteten och det demokratiska systemets funktion i hela samhället och även när det gäller att stödja medborgarnas mentala kristållighet samt att identifiera och bekämpa informationspåverkan. När det säkerhetspolitiska läget förändras behöver medborgarna ansvarsfulla och tillförlitliga medier. Yle har i enlighet med sin lagstadgade uppgift förberett sig på exceptionella förhållanden genom att samarbeta intensivt och långsiktigt med bland annat myndigheterna.

Vid sakkunnighörandet har utskottet fäst uppmärksamhet vid Yles möjligheter att förmedla exempelvis varningsmeddelanden på ett mångsidigt sätt och med riksomfattande täckning också i fortsättningen. Med tanke på likabehandling är det väsentligt att det inte uppstår några skuggområden för tillgången till information.

Utskottet betonar att även kommunikationen i kristider ska vara tillgänglig och begriplig för alla. Detta kan säkerställas genom lättläst kommunikation. Utöver lättläst kommunikation är det nödvändigt att ha beredskap att producera en del av informationen med bilder som underlättar förståelsen. Det är också viktigt att beakta att lättläst information också når dem vars kunskaper i finska eller svenska ännu inte räcker till för att förstå de allmänt avfattade budskapen.

Tryggande av barns och ungas rättigheter

Utskottet anser det vara viktigt att man i redogörelsen har betonat tryggandet av barnets rättigheter, exempelvis när det gäller mottagande av barn som flyr kriget i Ukraina. Det är särskilt viktigt att beakta den sårbara ställningen för ensamkommande barn och se till att även dessa barns rättigheter tillgodoses. Det är viktigt att förutse och reagera på behovet av psykosocialt stöd för barn och unga och att bedriva samarbete mellan förvaltningsområdena. Det är också väsentligt att barns och ungas synpunkter utreds och utnyttjas i fortsatta åtgärder för att främja säkerheten. Vid behandlingen av ärenden som gäller kris- och krigstillstånd i allmänhet bör man vid sidan av barnets rätt att få information beakta att barnet också har rätt till skydd mot skadlig information.

Utskottet upprepar det som lyftes fram i ett tidigare utlåtande (KuUU 18/2021 rd) och noterar att redogörelsen inte beaktar FN:s säkerhetsråds resolution Unga, fred och säkerhet, som säkerhetsrådet antog 2015 och som är bindande för Finland (UNSCR 2250). Det centrala budskapet i resolutionen är att unga måste ses som en resurs, som initiativtagare och som en positiv kraft i byggandet av fredliga samhällen. Resolutionen förpliktar också medlemsländerna att samråda med unga i beslutsprocesserna.

Utlåtande KuUU 11/2022 rd

FÖRSLAG TILL BESLUT

Kulturutskottet föreslår

att utrikesutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 10.5.2022

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Paula Risikko saml
vice ordförande Eeva-Johanna Eloranta sd
medlem Marko Asell sd
medlem Jukka Gustafsson sd
medlem Veronika Honkasalo vänst
medlem Kaisa Juuso saf
medlem Mikko Kinnunen cent
medlem Ari Koponen saf
medlem Mikko Ollikainen sv
medlem Pirkka-Pekka Petelius gröna
medlem Ville Valkonen saml
ersättare Johan Kvarnström sd
ersättare Sari Multala saml
ersättare Juha Mäenpää saf.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Lahtinen.